

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНСЬКОГО РУХУ: ОСОБЛИВОСТІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ДИСКУРСУ

Татаркін К. О.,

аспірант кафедри політології, соціології та публічного управління

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ORCID ID: 0009-0004-9404-7850

tatark@i.ua

У статті досліджено актуальну проблематику – ознаки загострення соціальної адаптації вагомої групи громадян після стресових навантажень військових дій. У рамках неінституційного підходу досягнуто мети роботи – розкрито специфіку теоретичного відображення інституалізації сучасних ветеранських рухів. На основі фахових та загальнонаукових методів політологічного дослідження, розв'язано такі завдання: досліджено огляд основних концепцій розбудови ветеранського руху як громадської спільноти та політичної сили. Встановлено засновні позиції щодо ролі та значення ветеранського руху України у післявоєнний період, серед яких чільне місце посідає є функція підтримки стійкості та спроможності суспільства. Надано увагу діяльності щодо створення політичних партій або груп захисту інтересів, спрямованих на просування державної політики на користь ветеранів. Стаття характеризується науковою новизною, оскільки в ній було встановлено значення реабілітаційного напрямку консолідації ветеранських спільнот, який створює можливість сприяння ветеранам залишатися в статусі активних та спроможних громадян. Результати статті мають практичне значення та можуть використовуватись у подальшому дослідженні потенціалу ветеранських соціальних груп для укріплення сталості суспільства та його демократичного розвитку, що особливо актуально для сучасної України. Крім того, результати дослідження можуть стати корисними для імплементації ветеранських рухів до мирного життя та унормовано висловлювання політичних вимог, надають широкі можливості для соціально-політичної репрезентації потреб ветеранів.

Ключові слова: ветеранський рух, політичні вимоги, політичні інтереси, теоретичний дискурс, концептуальна модель.

Вступ. Увага до ветеранського руху з боку сучасних науковців-політологів та практичних політичних експертів зумовлена загостренням проблеми адаптації вагомої групи громадян після стресових навантажень військових дій. Сучасне розгортання військових загроз для України та інших країн світу спонукає до пошуку підходів щодо формування сприятливого середовища для реабілітації та відновлення ветеранів збройних конфліктів. Ветеранські спільноти в різних країнах світу виступають вагомим середовищем для рекрутування політичних лідерів, управлінців, ефективних менеджерів бізнес-середовища тощо. В умовах політичних трансформацій належить надати увагу умовам, які сприятимуть зростанню ефективності самоорганізації ветеранів. Найбільш поширена форма інституалізації політичних вимог ветеранів – це громадський рух. Водночас його конфігурація в умовах цифровізації суспільства, а також зростання впливу споживачьких настроїв вимагає суттєвого уточнення. Сучасні політичні науки ідуть шляхом виявлення розбіжностей та спільних рис між громадськими утвореннями різних країн. В умовах повномасштабного вторгнення росії до України важливим є встановлення теоретико-методологічної рамки комплексного дослідження ветеранського руху. Починаючи з 2014 року в Україні формуються спільноти захисників Вітчизни, які потребують не лише піклування держави й суспільства, але й визнання на політичному рівні. Відповідно актуальним є огляд основних концепцій розбудови ветеранського руху як громадської спільноти та політичної сили. Ці інституційні форми є перспективними для подальшої демократизації України та формування дієвого та ефективного громадянського суспільства.

Аналіз публікацій. Результати сучасних зарубіжних досліджень демонструють, що соціальними та економічними передумовами консолідації ветеранського руху є рівень довіри до держави та

задоволеності доглядом та піклуванням. Зокрема, М. Брайант висвітлює глибокі розбіжності та занепокоєння щодо національної безпеки та суверенітету серед ветеранів-активістів миру (Bryant, 2024), Л. Годіє-Макбард, Г. Кейбл, А. Вуд, М. Фоссі досліджують гендерні бар'єри на шляху до психічного здоров'я серед військових ветеранів Великобританії. Результати доводять, що жінки-ветерани стикаються з різними проблемами, такими як стигматизація та відсутність індивідуальних послуг, які перешкоджають їхньому доступу до підтримки психічного здоров'я (Godier-McBard, Cable, Wood, Fossey 2022), Е. Харо, М. Мадер, П. Ноель вивчають, як довіра, задоволеність і сприймана якість медичної допомоги впливають на вибір ветеранами з посттравматичним стресовим розладом майбутнього медичного закладу (Haro, Mader, Noel et al. 2019), С.Балбале, С.Локателлі, С. Лавела аналізують ефективність методів участі в проектах покращення якості охорони здоров'я шляхом залучення пацієнтів до процесу (Balbale, Locatelli, Lavela 2016), С. Маллінс, С. Танвір, Г. Грем, С. Баке обговорюють стратегії підвищення довіри в партнерстві спільноти та академічних закладів (Mullins, Tanveer, Graham, Baquet 2020), Е. Літман, Е. Тру, Е. Ешмор, Т. Велленс визначають бар'єри та сприяння участі в дослідженнях, пов'язаних зі здоров'ям, серед американських ветеранів війни в Іраку та Афганістані (Littman, True, Ashmore, Wellens, Smith 2018), у роботі Л. Флінн, К. Краузе-Парелло, С.Чейз та ін. йдеться про проект залучення громади, спрямований на те, щоб зробити дослідження більш орієнтованими на ветеранів (Flynn, Krause-Parello, Chase et al., 2019). Означені доробки демонструють, що безпосереднє залучення ветеранів до розробки та впровадження досліджень підвищує актуальність і застосовність результатів, сприяючи кращим показникам здоров'я та міцнішим стосункам між ветеранами та дослідниками.

Мета статті – розкрити специфіку теоретичного відображення інституалізації сучасних ветеранських рухів. Завданням статті є виявлення напрямків інтерпретації інституційних форм самовизначення ветеранських спільнот.

Основний зміст. Консолідація ветеранських рухів у політичні організації може стати значним процесом у політичній трансформації сучасної України. Ветеранські рухи часто виникають через спільний досвід і невдоволення колишніх військових. Консолідація передбачає об'єднання цих різних груп під спільною парасолькою, сприяючи єдності серед ветеранів із різними походженнями і поглядами. Однією із засновних позицій щодо ролі та значення ветеранського руху України у післявоєнний період є функція підтримки стійкості та спроможності суспільства. Л. Горбата та Т. Синельникова вірно зазначають, що по закінченні російсько-української війни постануть нові виклики, так як більшість ветеранів потребуватимуть соціально-психологічної реабілітації, працевлаштування та/або можливостей для самозайнятості. Держава візьме на себе вирішення проблем ветеранів, оскільки їх зайнятість буде не лише засобом стійкості економіки, але й можливістю уникнути соціальної напруги у суспільстві, спричиненої тим, що ветерани потребуватимуть власної реалізації та матеріальної стабільності» (Горбата, Синельникова, 2023).

У рамках наукових обговорень сучасні вчені наголошують на необхідності посилення інформаційно-комунікативних заходів щодо підтримання ветеранської ідентичності та консолідації ветеранських спільнот. Консолідуючись, ветеранські рухи прагнуть перетворити свій колективний голос та інтереси на політичні дії. Це може включати інформаційно-комунікаційну діяльність щодо створення політичних партій або груп захисту інтересів, спрямованих на просування політики на користь ветеранів, як-от охорона здоров'я, працевлаштування чи підтримка житла. Л. Горбата та Т. Синельникова встановили, що інформаційно-комунікаційні майданчики ініціюють шляхи вирішення проблемних питань, сприяють консолідації ветеранів, збільшують їх можливості у реалізації себе в суспільстві. Процес, що відбувається на державному, регіональному, місцевому рівнях з метою реінтеграції ветеранів можна охарактеризувати як ветеранський рух (Горбата, Синельникова, 2023).

Згідно з сучасними уявленнями, консолідовані (інституалізовані) ветеранські рухи можуть мати більший вплив на формування політики, виступаючи за законодавчі зміни та реформи. Вони можуть лобювати законодавців, брати участь у публічних кампаніях або використовувати свої колективні ресурси для просування своєї програми на місцевому, державному чи національному рівнях. Емпіричні кейси консолідації-інституалізації ветеранських спільнот на основі інтеграції до економічної системи дають можливість утверджувати оптимістичні сценарії інституалізації ветеранського руху в Україні. Л. Горбата та Т. Синельникова одним з кейсів успішної роботи ветеранського руху в Київській області слушно називають створення ветеранського кооперативу у місті Біла Церква. Цей кооператив був заснований ветеранами з метою підтримки ветеранів у пошуку роботи та створенні власного бізнесу. Кооператив забезпечує ветеранам можливість отримувати стабільний дохід та розвиватися професійно. Крім того, кооператив надає соціальну підтримку своїм членам, допомагає вирішувати проблеми зайнятості та забезпечує участь ветеранів у різних проектах та програмах (Горбата, Синельникова, 2023).

Ветерани часто викликають повагу та впливають на громадську думку завдяки своїй службі перед Батьківщиною. Консолідована ветеранська політична організація може використати цей вплив,

щоб підтримати кандидатів, які симпатизують їхній справі, або навіть висувати власних кандидатів на політичні посади. Ретроспективний підхід до питань розвитку ветеранського руху розкриває специфіку опікування ветеранами як окремою верствою з боку держави в період розвитку класичних цивілізацій Середземномор'я. А. Пількевич важливим фактором у забезпеченні лояльності ветеранів справедливо вважає досить широкий комплекс наданих їм пільг та привілеїв, які поступово доповнювалися та розширювалися. Із військових дипломів можна дізнатися, що ветерани разом з батьками, дружинами та дітьми були звільнені від сплати податків, військового постю та громадських робіт (Пількевич, 2014, 187).

Окрім виборчої політики, консолідація може передбачати формування міцнішого почуття спільноти серед ветеранів, надання мереж підтримки та сприяння товариству. Це може мати вирішальне значення для вирішення таких проблем, як проблеми з психічним здоров'ям або реінтеграція в цивільне життя. Отже формування ветеранських осередків за територіальною ознакою має давню традицію і коріння розвитку соціокультурного середовища західного світу. А. Пількевич базовою умовою формування осередків (колоній) ветеранів справедливо вважає утворення громадянсько-землевласницької спільноти. Цікаво, що сам правовий статус римських колоній, на думку вченого, передбачав найпривілейованіше становище. На відміну від *civitates stipendiariae* та *municipium*, колонії не сплачували податків, управлялися за римським законом, мали магістратів та за потреби скликали народні збори (Пількевич, 2014, 188).

Згідно з сучасними уявленнями, ветерани можуть шукати союзів з іншими групами інтересів або політичними партіями, аби посилити свій вплив. Встановлюючи партнерські відносини з організаціями-однодумцями, вони можуть розширити свою базу підтримки та збільшити свої шанси на досягнення своїх політичних цілей. Реабілітаційний напрямок консолідації ветеранських спільнот створює можливість сприяння ветеранам залишатися в статусі активних та спроможних громадян. Українські дослідники О. Кравченко, В. Швець та Л. Мельник доречно ідентифікують основні принципи реінтеграції ветеранів з інвалідністю: 1) Індивідуальний підхід, який передбачає врахування індивідуальних потреб і можливостей кожного ветерана. 2) Комплексність, яка передбачає застосування широкого спектра заходів, спрямованих на реінтеграцію ветеранів у всі сфери суспільного життя. 3) Спільна відповідальність держави, громадськості та самих ветеранів за успішну реінтеграцію (Кравченко, Швець, Мельник, 2023, 39). При цьому досвід російсько-української війни наголошує саме на останньому пункті.

Зусилля щодо консолідації ветеранських рухів також мають бути зосереджені на довгостроковій стійкості, гарантуючи, що рух залишається актуальним і ефективним після початкових етапів. Це може включати організаційну структуру, збір коштів і планування спадкоємності для підтримки імпульсу та безперервності. Отже, можливість успішної розбудови ветеранського руху ґрунтується на цілеспрямованій політиці держави щодо відновлення здоров'я ветеранів та розгляду їх як цінних членів суспільства. О. Кравченко, В. Швець та Л. Мельник вдало висновують, що державна політика у сфері реінтеграції ветеранів з інвалідністю спрямована на створення умов для їхнього повноцінного життя в суспільстві. Основними напрямками державної політики у цій сфері є: забезпечення соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю; створення умов для працевлаштування ветеранів з інвалідністю; забезпечення соціального забезпечення ветеранів з інвалідністю; забезпечення доступу ветеранів з інвалідністю до освіти; створення умов для участі ветеранів з інвалідністю у культурному житті суспільства та у спортивних змаганнях (Кравченко, Швець, Мельник, 2023, 39). Означене формує певну «фахову спеціалізацію» окремих частин загального інституалізованого ветеранського руху.

Політологи часто аналізують ветеранські спільноти через призму теорії груп інтересів. Вони досліджують, як ці спільноти організуються, мобілізуються та відстоюють свої інтереси в політичній системі. Це включає вивчення формування ветеранських організацій, їхніх керівних структур та їхніх стратегій впливу на державну політику. Загалом, консолідація ветеранських рухів у згуртовану політичну силу може суттєво сформулювати політичний дискурс і політичні результати, зокрема щодо питань, що стосуються ветеранів і суспільства в цілому, якому вони служать. Політична активність ветеранських спільнот ґрунтується на їх на високому рівні громадянської свідомості та спроможності до громадянських дій. У доробку О. Кравченко, В. Швець та Л. Мельник ветеранські організації в Україні справедливо позначаються як важливий елемент громадянського суспільства. Вони об'єднують людей, які зробили свій внесок у захист Батьківщини, і працюють на благо ветеранів та їхніх сімей. Діяльність ветеранських організацій в Україні регулюється Законом України «Про ветеранів та ветеранські організації». Відповідно до цього закону, ветеранські організації є громадськими об'єднаннями, які створюються для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших інтересів ветеранів (Кравченко, Швець, Мельник, 2023, 42).

Дослідники оцінюють інституційну спроможність ветеранських громад, досліджуючи їхні ресурси, як матеріальні, так і символічні. Це включає фінансові ресурси, кількість членів, доступ

до впливових мереж і здатність заручитися громадською підтримкою та симпатією до своєї справи. Американська політична наука розглядає ветеранський рух як одну з частин проактивного сектору громадянського суспільства. Зокрема, О.Бьортін стверджує, що для подолання розриву між політичною наукою та історією, більш продуктивним способом розуміння захисту інтересів ветеранів у Сполучених Штатах є його розгляд як частини соціального руху, а не як продукт «субуряду» чи «залізного трикутника». Ця помітна сфера, де домінує статичний набір акторів, які загалом погоджуються один з одним, вже давно перебуває в центрі гарячих національних дебатів, до яких брали участь не лише еліти, але й звичайні громадяни (Burtin , 2020, 350).

Сучасні зарубіжні вчені також вивчають роль ветеранських організацій у функціонуванні бюрократії, зокрема в таких установах, як американський Департамент у справах ветеранів (VA). Вони оцінюють, як ці організації захищають інтереси ветеранів в рамках адміністративного процесу, у тому числі через участь у консультативних радах, наглядових комітетах та органах, що визначають політику. Розглядаючи емпіричні кейси консолідації та інституалізації ветеранського руху, американські політологи наголошують на високому ступені організованості та спроможності ветеранів. В цьому полягає їх перевага над іншими громадськими групами. Зокрема, одним з прикладів слугує «Американський легіон», більш відомий як «Легіон». Він є патріотичною організацією ветеранів війни США зі штаб-квартирою в Індіанapolisі, штат Індіана. О. Бьортін слушно наголошує, що як і багато інших груп ветеранів, «Легіон» мав федералістську структуру. Національний орган очолив відносно автономні «департаменти» державного рівня, кожен з яких мав владу над своїми місцевими округами та посадами. На вершині піраміди перебував національний командувач, якого щороку обирали для управління повсякденною діяльністю групи разом із невеликою кількістю постійних національних комітетів і посадових осіб (Burtin, 2020, 351).

Дослідники встановлюють, як державна політика щодо ветеранів формує інституційну конфігурацію ветеранських громад. Це включає вивчення впливу політики, пов'язаної з охороною здоров'я, освітою, житлом та зайнятістю, на організаційну спроможність і політичний вплив ветеранських організацій. Можливість охопити значну територію стає однією з ознак ветеранського руху сучасних США. Як свідчить американський досвід, наведений за даними О. Бьортіна, американський ветеранський «Легіон» як інституція був присутній майже в кожній громаді по всій країні, маючи близько 15 000 місцевих посад після Другої світової війни, і тому міг здійснювати прямий вплив на більшість представників країни в Конгресі США (Burtin , 2020, 352).

Отже, тлумачення ветеранських спільнот як особливої соціальної та громадської верстви сучасних наукових дослідженнях здійснюється як на основі перспективних, так і ретроспективних чинників. Спільною рисою наукових розвідок є те, що ветеранська соціальна група має потенціал для укріплення сталості суспільства та його демократичного розвитку, що особливо актуально для сучасної України.

Висновки. Таким чином, громадський рух як форма репрезентації інтересів ветеранських спільнот у провідних країнах світу набуває виразних рис інституалізації. За умов наявності значної кількості ветеранів збройних конфліктів у суспільстві, а також залежно від масштабів та значення військової загрози, ветеранський загал потребує виразу потреб на соціальному та політичному рівні. Означені вимоги можуть стосуватися як побутових питань, так і питань забезпечення представництва в рядних структурах.

Мотивацією для інституалізації громадського руху ветеранів здебільшого стає порушення або недостатній захист їх прав. Вузьке визначення шкоди від військових дій в правовому полі, недостатнє ресурсне забезпечення інтеграції ветеранів до мирного суспільства, ситуативний (кон'юнктурний) підхід держави до потреб ветеранів вимагають комплексних та системних громадянських дій.

Ідентичність ветеранських спільнот в усьому світі є базою для згуртованості громадських організацій та мереж. Західний ліберальний підхід імплементації ветеранських рухів до мирного життя та унормовано висловлювання політичних вимог надає широкі можливості для соціально-політичної репрезентації потреб ветеранів. Водночас він вимагає політичного досвіду, ініціативності та послідовності в політичних діях. Патерналістський підхід натомість звужує потреби та вимоги ветеранів до піклування процесами реабілітації та соціального забезпечення. У трансформаційних етатистських державах ветерани мають формальний статус. Проте через низьку спроможність держави не мають можливостей для ефективності інтеграції. В умовах сучасної України необхідно виробити концептуальну модель розвитку ветеранського руху та його політичної ніші у вигляді потреб та вимог, які будуть зустрічати підтримку широких верств громадян. Цей напрямок є перспективою в подальших дослідженнях за обраною темою.

Tatarkin K. Theoretical basis of veterans' movement institutionalization: features of the interdisciplinary discourse

The article examines a topical problem – signs of aggravation of social adaptation of a significant group of citizens after the stressful loads of military operations. Within the framework of the neo-institutional approach, the goal of the work has been achieved – the specificity of the theoretical reflection of the institutionalization of modern veteran movements has been revealed. On the basis of professional and general scientific methods of political research, the following tasks were solved: an overview of the main concepts of the development of the veteran movement as a public community and political force was investigated. The basic positions regarding the role and importance of the veteran movement of Ukraine in the post-war period have been established, among which the function of supporting the stability and capacity of society occupies a prominent place. Attention has been paid to activities related to the creation of political parties or advocacy groups aimed at promoting state policy in favor of veterans. The article is characterized by scientific novelty, as it established the importance of the rehabilitation direction of the consolidation of veteran communities, which creates an opportunity to help veterans remain in the status of active and capable citizens. The results of the article are of practical importance and can be used in further research into the potential of veteran social groups to strengthen the stability of society and its democratic development, which is especially relevant for modern Ukraine. In addition, the results of the study can be useful for the implementation of veteran movements for a peaceful life and normalized expression of political demands, provide ample opportunities for socio-political representation of the needs of veterans.

Key words: veteran movement, political demands, political interests, theoretical discourse, conceptual model.

Література:

1. Горбата Л. П., Синельникова Т. Б. (2023). Роль ветеранського руху у відновленні та стійкості громад (на прикладі територіальних громад Київської області). Державне управління: удосконалення та розвиток. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_11_18.
2. Кобута С. (2011). Питання ветеранського статусу вояків УПА: консолідаційний ресурс політиків та правові перспективи визнання самих ветеранів. Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Вип. 583–584. С. 173–176.
3. Кравченко О. О., Швець В. В., Мельник Л. О. (2023). Роль ветеранських організацій у реінтеграції та психологічній реабілітації ветеранів з інвалідністю в умовах військового та повоєнного часу. Психологічний журнал. Вип. 11. 37–44.
4. Пількевич А. Л. (2014). Ветеранські колонії Августа: у пошуках форм та альтернатив. Гілея: науковий вісник. Вип. 91. 187–191.
5. Balbale S.N., Locatelli S.M., Lavela S.L. (2016). Through their eyes: lessons learned using participatory methods in health care quality improvement projects. *Qual. Health Res.* 26(10). 1382–1392.
6. Bryant M. (2024). Sweden's veteran peace movement stung by 'reckless' entry to NATO. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/mar/11/sweden-veteran-peace-movement-nato>
7. Burtin O. (2020). Veterans as a Social Movement: The American Legion, the First Hoover Commission, and the Making of the American Welfare State. *Social Science History.* 44(2):329-354. doi:10.1017/ssh.2020.5
8. Flynn L., Krause-Parello C., Chase S. et al. (2019). Toward veteran-centered research: a veteran-focused community engagement project. *Journal of Veterans Studies.* 4(2). 265–277.
9. Godier-McBard L.R., Cable G., Wood A.D., Fossey M. (2022). Gender differences in barriers to mental healthcare for UK military veterans: a preliminary investigation. *BMJ Military Health.* 168(1). 70–75.
10. Haro E., Mader M., Noel P.H. et al. (2019). The impact of trust, satisfaction, and perceived quality on preference for setting of future care among veterans with PTSD. *Mil. Med.* 184(11–12).708–714.
11. Littman A.J., True G., Ashmore E., Wellens T., Smith N.L. (2018). How can we get Iraq- and Afghanistan-deployed US Veterans to participate in health-related research? Findings from a national focus group study. *BMC Med. Res. Methodol.* 18(1), 88.
12. Mullins C.D., Tanveer S., Graham G., Baquet C. R. (2020). Advancing community-engaged research: increasing trustworthiness within community-academic partnerships. *Journal of Comparative Effectiveness Research.* 9(11). 751–753.

References:

1. Horbata L. P., Synelnykova T. B. (2023). Rol veteranskooho rukhu u vidnovlenni ta stiiokosti hromad (na prykladni terytorialnykh hromad Kyivskoi oblasti). The role of the veteran movement in the restoration

- and stability of communities (on the example of territorial communities of the Kyiv region) Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_11_18 [in Ukrainian].
2. Kobuta S. (2011). Pytannia veteranskoho statusu voiakiv UPA: konsolidatsiinyi resurs politykiv ta pravovi perspektyvy vyznannia samykh veteraniv. (The question of the veteran status of UPA soldiers: the consolidation resource of politicians and the legal prospects of recognizing the veterans themselves). *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Istorii. Politychni nauky. Mizhnarodni vidnosyny.* Vyp. 583–584. S. 173–176 [in Ukrainian].
 3. Kravchenko O. O., Shvets V. V., Melnyk L. O. (2023) Rol veteranskykh orhanizatsii u reintehratsii ta psykholohichnii rehabilitatsii veteraniv z invalidnistiu v umovakh viiskovoho ta povoiennoho chasu. The role of veteran organizations in the reintegration and psychological rehabilitation of veterans with disabilities in war and post-war times. *Psykholohichnyi zhurnal.* Vyp. 11. 37–44 [in Ukrainian].
 4. Pilkevych A. L. (2014). Veteranski kolonii Avhusta: u poshukakh form ta alternatyv. *Veteran colonies of Augusta: in search of forms and alternatives.* Hileia: naukovyi visnyk. Vyp. 91. 187–191 [in Ukrainian].
 5. Balbale S.N., Locatelli S.M., Lavela S.L. (2016). Through their eyes: lessons learned using participatory methods in health care quality improvement projects. *Qual. Health Res.* 26(10), 1382–1392 [in English].
 6. Bryant M. (2024) Swedens veteran peace movement stung by 'reckless entry to NATO. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/mar/11/sweden-veteran-peace-movement-nato>[in English]
 7. Burtin O. (2020). Veterans as a Social Movement: The American Legion, the First Hoover Commission, and the Making of the American Welfare State. *Social Science History.* 44(2):329-354. doi:10.1017/ssh.2020.5 [in English].
 8. Flynn L., Krause-Parello C., Chase S. et al. (2019) Toward veteran-centered research: a veteran-focused community engagement project. *Journal of Veterans Studies* 4(2), 265–277 [in English].
 9. Godier-Mcbard L.R., Cable G., Wood A.D., Fossey M. (2022). Gender differences in barriers to mental healthcare for UK military veterans: a preliminary investigation. *BMJ Mil. Health* 168(1), 70–75 [in English].
 10. Haro E., Mader M., Noel P.H. et al. (2019). The impact of trust, satisfaction, and perceived quality on preference for setting of future care among veterans with PTSD. *Military Medicine.* 184(11-12).708–714 [in English].
 11. Littman A.J., True G., Ashmore E., Wellens T., Smith N.L. (2018). How can we get Iraq– and Afghanistan-deployed US Veterans to participate in health-related research? Findings from a national focus group study. *BMC Medical Research Methodology.* 18(1). 88 [in English].
 12. Mullins C.D., Tanveer S., Graham G., Baquet C. R. (2020). Advancing community-engaged research: increasing trustworthiness within community-academic partnerships. *Journal of Comparative Effectiveness Research.* 9(11). 751–753 [in English].

Стаття надійшла до редакції 20.05.2024

Стаття рекомендована до друку 14.06.2024